

zbornici

PROMIŠLJANJA AKTUELNIH DRUŠTVENIH IZAZOVA REGIONALNI I GLOBALNI KONTEKST

UREDNICI

Ivana Arsić
Vladimir Mentus

IZDAVAČ:

Institut društvenih nauka

Beograd, 2020.

ZA IZDAVAČA:

dr Goran Bašić

RECENZENTI:

Dragan Todorović, Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

Mirjana Dokmanović, Institut društvenih nauka, Beograd

Ankica Šobot, Institut društvenih nauka, Beograd

EDICIJA

Zbornici

UREDNICHE EDICIJE:

dr Natalija Mićunović

dr Mirjana Dokmanović

ISBN 978-86-7093-238-8

zbornici

PROMIŠLJANJA AKTUELNIH DRUŠTVENIH IZAZOVA: REGIONALNI I GLOBALNI KONTEKST

UREDNICI

Ivana Arsić

Vladimir Mentus

INSTITUT
Društvenih nauka
BEOGRAD
INSTITUTE
OF SOCIAL SCIENCES
BELGRADE

IVANA OSTOJIĆ

Centar za ekonomска истраживања

Institut друштвених наука

iostojic@idn.org.rs

Inkluzivne i ekstraktivne institucije kao faktori ekonomskog rasta¹

Apstrakt

Stabilne i kvalitetne institucije su veoma važni pokretači privrednog rasta. U ekonomijama koje beleže niske stope ekonomskog rasta, visoke stope nezaposlenosti, visoku korupciju, u kojima nema vladavine prava, dok njihovi stanovnici žive u siromaštvu, izgradnja stabilnih, inkluzivnih institucija može podstići aktivnosti sa rastućim prinosima. Naime, istraživani su geografski položaji zemalja, klimatski uslovi, svojstva kulture, radna etika i pokušano je da se u njima pronađe odgovor na pitanje zašto su određena društva siromašna i ne uspevaju u zamisli da ostvare ekonomski uspeh. Međutim, upravo su institucije razlog zbog kojeg zemlje koje poseduju značajna prirodna bogatstva i dalje ostaju siromašne i ekonomski nerazvijene, uprkos značajnim prirodnim potencijalima koji im mogu pomoći da ostvare napredak. Ekonomске institucije stvaraju ekonomski podsticaje za ostvarenje progresa jedne ekonomije, kao što su sticanje obrazovanja, štednja, ulaganja, inovacije. S druge strane, političke institucije omogućavaju građanima da kontrolišu političare i utiču na njihovo ponašanje determinišući da li će predstavnici vlasti biti ujedno i predstavnici građana i zastupati njihove interese ili će vršiti zloupotrebu položaja kroz uzurpaciju vlasti. U radu se analiziraju inkluzivne i ekstraktivne institucije i njihov uticaj na privredni rast i održivi razvoj. Cilj rada je da pokaže da institucije i institucionalni mehanizmi kao pokretači privrednog rasta predstavljaju ključni faktor objašnjenja razlika u ostvarenim stopama privrednog rasta između razvijenih i manje razvijenih zemalja. Analiziraju se Svetski indikatori upravljanja (sa posebnim osvrtom na indikatore koji se odnose na vladavinu prava i kontrolu korupcije), Indeks zaštite prava svojine, Indeks percepcije korupcije, Indeks društvenog napretka, kako bi se sagledao kvalitet institucija koje nas okružuju i vršilo poređenje sa drugim zemljama iz okruženja, ali i sa razvijenim zemljama sveta. Na osnovu te analize doći će se do preporuka za dalji razvoj i napredak društva.

Ključne reči: inkluzivne institucije, ekstraktivne institucije, ekonomski rast, vladavina prava, korupcija

¹ Rad je napisan u okviru Programa istraživanja Instituta društvenih nauka za 2020. godinu koji podržava Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja.

Uvod

Institucije predstavljaju „pravila igre u društvu, odnosno, uspostavljena društvena ograničenja koja oblikuju interakcije između ljudi i smanjuju neizvesnost obezbeđujući pravila za svakodnevni život“. Svakom pojedincu jasno je stavljen do znanja kakve potencijalne koristi sa sobom nosi poštovanje određenih „pravila igre“, ali je ujedno i upoznat sa potencijalnim sankcijama i troškovima koje nepoštovanje pravila nosi (Nort 2003, 13-14). Na taj način zaključujemo da institucije uglavnom ukazuju na to šta je dozvoljeno, a šta zabranjeno u jednom društvu.

Institucije predstavljaju komplikovan okvir unutar kojeg društvo može da procveta ili da propadne (Ferguson 2016, 30). Pitanje koje se nameće tumačenjem definicija institucija jeste da li zastupljenošć institucija neminovno dovodi do poštovanja pravila? Odgovor je da nam samo postojanje institucija ne može sa sigurnošću garantovati da će se svaki pojedinac ponašati na društveno prihvatljiv i poželjan način, ali će samo postojanje institucija svakako doprineti većoj verovatnoći da se poštuju pravila i propisi (Nort 2003, 14-15).

Institucije zajedno sa ljudima formiraju organizacije. Organizacije predstavljaju personalnu stranu institucija. Kako institucije predstavljaju „pravila igre“ kojih se treba pridržavati, organizacije predstavljaju „učesnike igre“ u društvu, grupe pojedinaca povezanih zajedničkim ciljem, stvorene kao ishod izbora iz skupa datim mogućnostima unutar postojećeg skupa ograničenja (institucionalnih, kao i tradicionalnih ograničenja u ekonomskoj teoriji). Možemo zaključiti da institucionalni okvir suštinski utiče i na to koje organizacije nastaju i na to kako se razvijaju (Petković 2011, 59-62).

Institucionalna ekonomija se bazira na tome da se teorija institucija inkorporira u ekonomiju i u oblikovanje ekonomskog sistema. Institucionalna ekonomija, kao teorijski koncept, u prvi plan ističe značaj institucija za privredni rast i razvoj jedne ekonomije (Spithoven 2019, 442). S obzirom da je kvalitet institucija bitna determinanta ekonomskog rasta i razvoja, uvođenjem i razvojem kvalitetnih, konzistentnih i efikasnih političkih i ekonomskih institucija uspostaviće se institucionalna struktura koja će biti podsticajna za ostvarivanje ekonomskog rasta i održivost razvoja. S tim u vezi, adekvatan institucionalni okvir jeste osnovni uslov privrednog razvoja Srbije (Leković 2015, 44).

Za većinu zemalja u tranziciji, pa i za Srbiju, smatra se da je najpodesniji i najuspešniji koncept institucionalne politike model socijalno-tržišne privrede. Ovaj model podrazumeva takvu institucionalnu strukturu koja će podsticati tržišne principe, ali uz određene mehanizme državne intervencije koji će upravljati konkurenjom na način da pravo vlasništva, kao jedna od institucionalnih determinanti privrednog razvoja, ni jednog trenutka ne bude ugroženo. Reč je o ekonomskom sistemu čija je osnovna intencija da stvori pravila koja će regulisati tržišne aktivnosti privrednih subjekata, te da potom kontroliše njihovu primenu (Tmušić 2014, 288).

U nastavku će biti više reči o inkluzivnim i ekstraktivnim institucijama koje su predmet rada. Privredni rast će biti ostvaren u zavisnosti od toga da li su zastupljene institucije koje pospešuju ili podrivaju taj rast. Zastupljenost inkluzivnih institucija u jednoj ekonomiji će pozitivno uticati na ostvarenje viših stopa rasta bruto domaćeg proizvoda i na taj način obezbediti stanovništvu sigurniji i kvalitetniji život.

„Dobre“ i „loše“ institucije

Ako postavimo pitanje koje su to institucije koje obezbeđuju održiv privredni razvoj, videćemo da mnogobrojna istraživanja potvrđuju tezu da su to tzv. inkluzivne ili „dobre institucije“. Reč je o institucijama koje promovišu vladavinu prava i imaju antimonopolsko delovanje. Njima se zagovara bezbednost privatne svojine, nepristrasan pravni sistem, i takve institucije kreiraju i inkluzivna tržišta. Inkluzivne institucije omogućavaju pojedincima da se potpuno slobodno opredeljuju čime će se baviti, da se obrazuju, usavršavaju i razvijaju svoje karijere, podstiču kompanije da kreiraju inovacije i ulažu sredstva u najsavremenije tehnologije. U zemljama sa inkluzivnim institucijama se podstiče osnivanje kompanija i neguje se preduzetnički duh. U pojedinim granama nisu postavljene visoke barijere ulaska, poput ispunjavanja mnogobrojnih birokratskih procedura za ulazak, visokih fiskalnih naknada za otpočinjanje biznisa i sl. kako bi se ta grana zaštitila od konkurenциje (Asemoglu, Robinson 2012, 151-160).

Stanovnici zemalja u kojima dominiraju dobre i kvalitetne institucije imaju i adekvatnu zdravstvenu zaštitu, vode kvalitetniji život, u proseku imaju duži životni vek. Aktivno učestvuju u demokratskom procesu, biraju predstavnike vlasti, smenjuju ih. Zastupljenost

inkluzivnih institucija će obezbediti ravnomerniju raspodelu resursa i doprineće ekonomskim aktivnostima, rastu produktivnosti i ekonomskom napretku. Takve institucije maksimiziraju efikasnost i društveno blagostanje i kao takve predstavljaju ključne ekonomske slobode (Ibid., 163).

S druge strane, ekstraktivne ili „loše“ institucije, za razliku od inkluzivnih institucija, za cilj imaju oduzimanje dohotka i bogatstva od jednog društvenog podskupa u korist drugog. One ekstrahuju bogatstvo od većine građana i redistribuiraju ga manjini, po čemu su i dobile naziv. Dok inkluzivne institucije pružaju šansu većem broju ljudi da učestvuju u političkom i ekonomskom životu i da na taj način imaju pristup političkoj moći i ekonomskom bogatstvu, ekstraktivne institucije omogućavaju pristup političkoj moći samo privilegovanim krugom ljudi i kao takve inhibiraju napredak društva dovodeći do stagnacije i siromaštva (Ibid., 174).

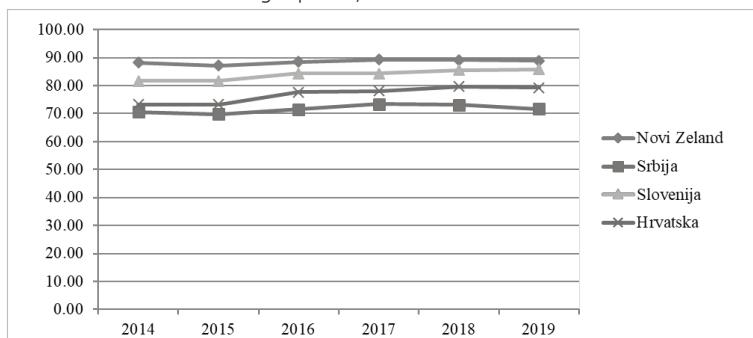
U društvima u kojima preovladavaju ekstraktivne institucije je zastupljen visok stepen korupcije, loš i nepodsticajan obrazovni sistem, ne važe opšte ljudske slobode, država ne obezbeđuje funkcionisanje javnih usluga, stanovnici ne učestvuju u političkom životu i redistribuciji bogatstva i nemaju politička prava. Kada sagledamo ova dva tipa institucija možemo naslutiti zašto postoje značajne razlike u kvalitetu života i životnom standardu između stanovnika bogatih i siromašnih zemalja (Acemoglu 2009, 206).

Postoje mnogobrojna istraživanja kojima je pokušano da se odgovori na prethodno pitanje. Pojedine studije su primat razlikama između siromašnih i bogatih zemalja pripisivale razlikama u geografskom položaju, klimi, prirodnim uslovima. Druga istraživanja su ponuđene razlike objašnjavale razlikama u kulturi i tezom da zemlje sa određenim svojstvima kulture, radnom etikom, običajima, religijskim uverenjima, moralnim normama i običajima ne uspevaju da ostvare progres i da je to glavni faktor njihove dekadencije. I pored toga što su istraživani geografski položaji zemalja, klimatski uslovi, svojstva kulture, radna etika i što je pokušano da se u njima pronađe odgovor na pitanje zašto su određena društva siromašna i ne uspevaju u zamislili da ostvare ekonomski uspeh, upravo su institucije razlog zbog kojeg zemlje koje poseduju značajna prirodna bogatstva i dalje ostaju siromašne i ekonomski nerazvijene, uprkos značajnim prirodnim potencijalima koji im mogu pomoći da ostvare napredak (Tmušić 2014, 146). Na ovaj način se može sagledati i potvrditi uticaj institucija na

uspeh jedne ekonomije, kvalitet života i stepen satisfakcije njenih građana.

O dostignutom životnom standardu i stepenu zadovoljstva građana govorи nam grafikon 1. koji ukazuje na to što čini jedno društvo dobrim za život. Indeks društvenog napretka (Social Progress Index –SPI) meri sve ono što direktno pogađа obične ljudе, kao što je dostupnost hrane, mogućnost obrazovanja, zapоšljavanja, stepen zdravstvene zaštite i sl. Ovakav pristup merenju društvenog progresа se razlikuje od tradicionalnog merenja napretka jedne ekonomije koјe posmatra samo bruto domaći proizvod po glavi stanovnika i time ne obuhvata ukupan napredak društva. Zemlje koje se nalaze na vrhu liste prema vrednosti ovog indeksа i koje svojim stanovnicima omogućavaju kvalitetniji život su Novi Zeland, Danska, Švedska, Švajcarska, Finska (Social Progress Index, 2019, 5-7). Upravo ćemo kasnije u radu potvrditi da su to zemlje sa kvalitetnim i stabilnim institucijama u kojima je zastupljena vladavina prava i kontrola korupcije.

Grafikon 1. Indeks društvenog napretka, 2014-2019.

Izvor: Social Progress Index, 2014-2019, 7.

Nort smatra da je od suštinske važnosti da postoje pravila koja će podjednako eliminisati kako neuspešne ekonomske organizacije, tako i neuspešne političke organizacije. Osnovna intencija jeste potpora efikasnih pravila koja nagrađuju uspešnost organizacija, s jedne strane, dok s druge strane onemogućavaju, odnosno likvidiraju mogućnost nastanka neuspešnih organizacija, kako političkih, tako i ekonomskih (Nort 2003, 113). U prilog tome možemo konstatovati da privredni rast nije moguć ukoliko se u jednoj zemlji štiti zaostala industrija i ne izlaže se konkurenciji, privreda se subvencionиše, a

kompanije i banke koje beleže loše poslovne rezultate se ne zatvaraju. Možemo uvideti da zemlje sa ekstraktivnim institucijama postaju tehnološki zaostale i međunarodno nekonkurentne (Asemoglu, Robinson 2010, 18-19).

Razumevanje istorijskog razvoja ekonomskih i političkih institucija daje nam mogućnost da sagledamo današnju situaciju u svetu i pronađemo odgovor na pitanje zašto neke zemlje uspevaju da ostvare prelaz na „dobre“ institucije, a drugima to ne polazi za rukom. Ako se za primer uzme Engleska, možemo uvideti da je reč o zemlji koja je prva u svetu kreirala inkluzivne institucije. Njeni stanovnici su se kroz revoluciju borili za veća politička prava i ekonomske slobode, zbacivši sa vlasti pojedince koji su vršili usurpaciju vlasti koristeći je za sopstveno bogaćenje. Tako je kreirano društvo u kojem stanovništvo ima politička prava, dok vlast brine o potrebama i interesima građana (Asemoglu, Robinson, Thaicharoen, 2003, 54-55). Prethodna konstatacija ukazuje na to da način na koji se formira jedno društvo poprima trajni karakter i time se može objasniti zašto je toliko teško eliminisati nejednakosti u svetu i učiniti siromašne zemlje ekonomski naprednim. Institucije upravo određuju koliko su države stabilne, a stabilnost institucija je svojevrstan indikator zrelosti jednog društva.

Vladavina prava, kontrola korupcije i institucije

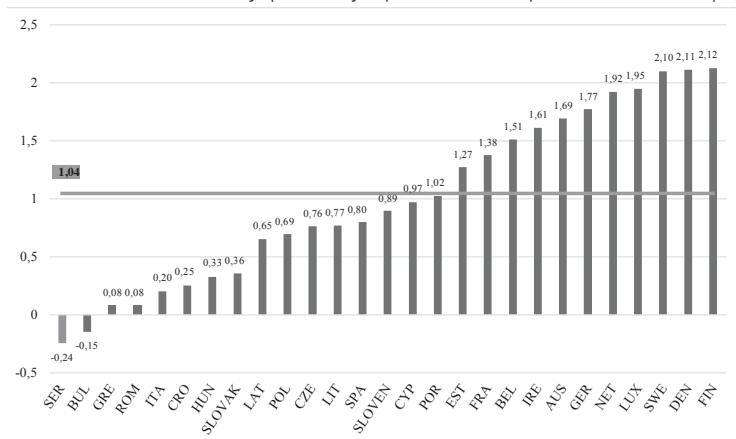
Ako se osvrnemo na kvalitet institucija u jednoj ekonomiji, važno je istaći šta utiče na sam kvalitet institucija, a to su: 1) predvidljivost pravila, 2) politička stabilnost, 3) zaštita svojinskih prava, 4) pouzdan pravosudni sistem, 5) odsustvo korupcije (Tmušić 2014, 152). Veliki izazovi za Srbiju su rešavanje problema korupcije i neefikasnosti pravosuđa. U prilog tome koliko je prevazilaženje pomenutih problema od velike važnosti za Srbiju i njen dalji napredak govori i Poglavlje 23. Pregovori o pristupanju predstavljaju krajnju fazu procesa integracije države kandidata u Evropsku uniju. Pregovara se o uslovima pod kojima država kandidat pristupa EU, a koji se, u osnovi, odnose na usklađivanje domaćeg zakonodavstva sa pravnim tekovinama EU (Acquis). Novi pristup Evropske komisije pregovorima sa budućim državama članicama nalaže da se najpre otvore pregovori u poglavljima 23 i 24, koja obuhvataju oblast pravosuđa i osnovnih prava, pravdu, slobodu i bezbednost.

Poglavlje 23 sastoji se od tri potpoglavlja: 1) pravosuđe, 2) borba protiv korupcije i 3) osnovna prava. Od Srbije se zahteva da pravosuđe bude nezavisno, nepristrasno, odgovorno, profesionalno, stručno i efikasno. Međutim, na ovom polju Srbija je prema poslednjem izveštaju Evropske komisije zabeležila vrlo skroman napredak, te je stoga potrebno u budućnosti raditi na jačanju nezavisnosti sudstva i samostalnosti tužilaštva. Kada je reč o borbi protiv korupcije, Evropska komisija izražava stav da je zabeležen ograničen napredak i da nema merljivog uticaja reformi u oblasti prevencije korupcije, pa samim tim korupcija preovladava u mnogim oblastima, te i dalje izaziva zabrinutost (Evropska komisija 2019, 14-21). Izveštaj jasno ukazuje na nezadovoljavajuće rezultate rada institucija zaduženih za borbu protiv korupcije, posebno kada se ima u vidu suzbijanje korupcije na visokom nivou i njena prevencija. Korupcija ometa sprovođenje sudskega procesa, pristupanje EU i, predstavljajući pretnju stabilnosti demokratskih institucija i vladavini prava, jedan je od glavnih uzročnika stvaranja nepovoljnog investicionog ambijenta.

Svetska banka je razvila set Svetskih indikatora upravljanja (World Governance Indicators-WGI):

1. sloboda govora i odgovornost (učešće građana u izboru vlade, sloboda izražavanja, sloboda medija)
2. politička stabilnost (mogućnost destabilizacije vlade neuštavnim ili nasilnim sredstvima, terorizam)
3. efikasnost vlade (kvalitet javnih usluga, kvalitet državne službe, podložnost političkim pritiscima)
4. kvalitet regulative (primena propisa koji promovišu razvoj privatnog sektora)
5. vladavina prava (odražava percepcije o nivou poverenja i poštovanju društvenih pravila: kvalitet izvršenja ugovora, poštovanje imovinskih prava, rad policije i sudova, stopa kriminala)
6. kontrola korupcije (odražava percepcije o tome u kojoj meri se javna moć koristi za privatne koristi, uključujući i sitne i značajane oblike korupcije, kao i „uzurpiranje“ države od strane elite i privatnih interesa) (Kaufmann, Kraay, Mastruzzi 2010, 7-10).

Grafikon 2: Kvalitet institucija predstavljen preko vladavine prava i kontrole korupcije

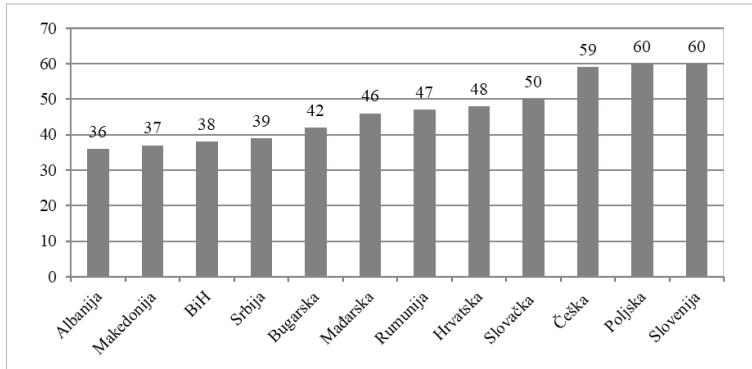
Izvor: Petrović, Brčerević, Gligorić 2019, 22.

Indikatori uzimaju vrednosti od -2,5 do 2,5 pri čemu viša pozitivnija vrednost indikatora ukazuje na bolji kvalitet vladavine i stabilniju državu sa kvalitetnijim institucijama. Na grafikonu 2. su rangirane zemlje Centralne i Istočne Evrope prema kvalitetu institucija koji je meren zastupljenosti vladavine prava i kontrole korupcije. Posmatrajući vrednosti na grafikonu možemo uvideti da Srbija ima izuzetno izraženu korupciju i nizak stepen vladavine prava.

Uzimajući vrednost indikatora od -0,24, Srbija beleži najslabiji rezultat u regionu Centralne i Istočne Evrope. Na grafikonu je predstavljen i EU prosek koji iznosi 1,04. S druge strane, zemlje u okruženju Srbije beleže više stope indikatora, što ukazuje na zastupljenost kvalitetnijih i stabilnijih institucija. Rumunija, prema stepenu vladavine prava i visini korupcije, beleži pozitivnu vrednost indikatora od 0,08, Mađarska 0,33 i Hrvatska 0,25, što nam pokazuje grafikon 2.

U prilog visokom stepenu korupcije u Srbiji govori i vrednost Indeksa percepcije korupcije (Corruption Perception Index – CPI), prema kojem Srbija zauzima 77. mesto od ukupno 180 zemalja. Vrednost indeksa izmerena za Srbiju iznosi 39. Indeks uzima vrednosti od 0 do 100 i prezentuje podatke o percipiranim nivoima korupcije u javnom sektoru, pri čemu što je viša vrednost indeksa, to je stepen percipirane korupcije niži (Transparency International 2018, 10-11).

Grafikon 3. Indeks percepције корупције

Izvor: Transparency International, 2018, 10-11.

U Srbiji se u poslednjih 10 godina vrednost Indeksa percepције korupције nije značajno menjala i figurira između vrednosti 35 i 42. Najviše vrednosti indeksa, koje ujedno impliciraju i najniži percipirani nivo korupcije, beleže Danska, Novi Zeland, Finska, Singapur, Švedska i Švajcarska (ibid.).

Stabilne institucije u funkciji ekonomskog rasta i održivog razvoja

Institucije i institucionalni mehanizmi kao pokretači privrednog rasta predstavljaju ključni faktor objašnjenja razlika u ostvarenim stopama privrednog rasta između razvijenih i manje razvijenih zemalja. Prema istraživanjima, države u kojima je zastupljena vladavina prava ostvaruju trostruko veće stope privrednog rasta (Jakopin 2018, 106).

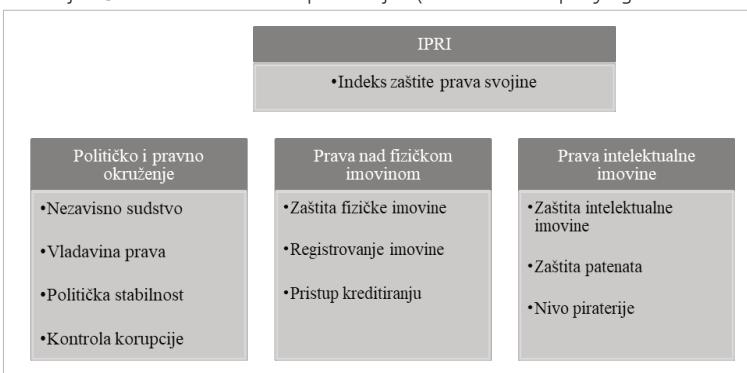
Nizak privredni rast najveći je ekonomski problem Srbije. Prema dostignutom stepenu ekonomskog razvoja i životnom standardu stanovnika, Srbija je pri samom dnu među evropskim zemljama. Bruto domaći proizvod po stanovniku Srbije upola je manji od zemalja Centralne i Istočne Evrope i tek je na trećini nivoa razvijenih zemalja Zapadne Evrope. Zemlje Centralne i Istočne Evrope su u prethodnoj deceniji imale osetno brži privredni rast u odnosu na Srbiju, pa je jaz u ekonomskom razvoju još više produbljen. Bruto domaći proizvod po stanovniku u Srbiji bio je na početku decenije na nivou od oko 62%

proseka zemalja Centralne i Istočne Evrope, a u 2017. godini pao je na ispod 55% (Petrović, Brčerević, Gligorić 2019, 18).

Privredni rast će biti ostvaren u zavisnosti od toga da li su za-stupljene institucije koje pospešuju ili podrivaju taj rast. Inkluzivne institucije će svakako biti generatori ekonomskog rasta i održivog razvoja i obezbediti stanovništvu sigurniji i kvalitetniji život. Postoje mnogobrojni pokazatelji na osnovu kojih možemo izvesti određene zaključke o kvalitetu institucija u pojedinim zemljama.

Indeks zaštite prava svojine (International Property Rights Index – IPRI) nam govori o kvalitetu institucija i naglašava ključnu ulogu svojinskih prava u stvaranju prosperitetne ekonomije i pravedne države, i ispituje vezu između prava svojine i drugih ekonomskih i socijalnih pokazatelja blagostanja, koji predstavljaju dimenzije ekonomskog razvoja. Struktura Indeksa zaštite svojinskih prava je predstavljena kroz ilustraciju 1. Indeks se izračunava na osnovu tri oblasti: pravno i političko okruženje, pravo svojine i pravo intelektualne svojine. U Srbiji je zabeležen pad kada je reč o pravno-političkoj komponenti. Kao što je to potvrđeno i kroz prethodne analize u radu, pad se pre svega odnosi na vladavinu prava, nezavisnost sudstva, kontrolu korupcije i političku stabilnost (Levy-Carciente 2019, 1-5).

Ilustracija 1. Struktura Indeksa zaštite prava svojine (International Property Rights Index – IPRI)

Izvor: Levy-Carciente 2019, 6.

Prema ostvarenom rezultatu od 4,6, Srbija se nalazi tek na 101. mestu od ukupno 125 zemalja koje se posmatraju i na 20. mestu od 24 zemlje u evropskom regionu. Od okolnih zemalja iz regiona, Albanija i Bosna i Hercegovina su slabije rangirane i zauzimaju 102. i 107.

mesto, dok su Hrvatska i Crna Gora bolje pozicionirane i zauzimaju 98. i 73. mesto u svetu. Slovenija beleži najbolje ostvaren rezultat kada je reč o zaštiti imovinskih prava i nalazi se na 48. mestu (Ibid., 16-20). Kada govorimo o merenju kvaliteta institucija i pokazateljima stabilnosti institucija u jednoj ekonomiji i njihovom uticaju na privredni rast, veoma su značajni Svetski indikatori upravljanja (WGI) koji nam mogu ukazati na to da li je zastupljen određeni institucionalni napredak ili je isti izostao.

Tabela 1. Institucionalni napredak meren uz pomoć Svetskih indikatora upravljanja (World Governance Indicators-WGI):

	WGI-prosek			
	2000.	2008.	2009.	2017.
Albanija	-0,62	-0,21	-0,16	-0,02
BiH	-0,52	-0,34	-0,37	-0,32
Bugarska	0,13	0,20	0,25	0,18
Hrvatska	0,17	0,37	0,39	0,45
Makedonija	-0,50	-0,07	-0,05	-0,12
Moldavija	-0,42	-0,43	-0,45	-0,41
Crna Gora	-0,61	0,09	0,15	0,07
Rumunija	-0,18	0,13	0,14	0,25
Srbija	-1,07	-0,26	-0,17	0,01
Slovenija	0,89	1,03	1,03	0,94
Mađarska	0,97	0,84	0,74	0,48
Češka	0,56	0,92	0,92	0,96
Prosek JIE	-0,40	-0,06	-0,03	0,01

Izvor: Jakopić 2018, 102.

U tabeli 1. se jasno može videti da su u periodu 2001-2008. godine države Jugoistočne Evrope značajno radile na jačanju svojih institucija, ali je taj trend prekinut u periodu recesije. Institucije su najslabije u najmanje razvijenim državama – Albaniji, Bosni i Hercegovini, Moldaviji i Makedoniji (WGI indikator ima negativnu vrednost). Najslabiji rezultati su zabeleženi u oblasti vladavine prava i kontrole korupcije.

Održiv privredni rast nije moguć bez stabilnih i efikasnih institucija, ali ni stabilne i efikasne institucije nisu moguće u recessionim

periodima ili u periodima niskih stopa privrednog rasta. Ako se posmatrani indikatori dovedu u vezu sa ostvarenim stopama rasta u datim periodima posmatranja, može se potvrditi prethodna konstatacija. Naime, u periodu od 2001. do 2008. godine, kada je Srbija ostvarivala stope privrednog rasta od skoro 6%, taj rast je bio zastupljen i kod pokazatelja efikasnosti institucija. Zatim, u periodu od 2009. do 2014. godine, koji je predstavljao period recesije, koji nije bio praćen privrednim rastom, možemo uvideti da je i većina institucionalnih pokazatelja beležila pad ili stagnaciju. Na kraju, u periodu od 2015. do 2017. godine blag oporavak srpske privrede odrazio se i na rast određenih institucionalnih indikatora, kao što su politička stabilnost, kvalitet regulative i efikasnost vlade (Jakopin 2018, 106-107).

U novije vreme se situacija u pogledu kvaliteta institucija u Srbiji poboljšala, ali je neophodan konstantan rad na njihovom unapređenju. Važan izazov za Srbiju i dalje predstavlja neefikasnost pravosuđa, visok stepen korupcije, velika državna preduzeća koja posluju sa gubicima, zastupljenost sive ekonomije i sl. S druge strane, nastajanje, razvoj i utemeljenje inkluzivnih institucija nije kratak proces i podrazumeva i ispunjenost određenih političkih preduslova, kao što su: zastupljenost parlamentarne tradicije, poštovanje zakona i propisa, poštovanje privatne svojine, poštovanje državne svojine, snažno javno mnjenje i sl.

Zaključak

Privredni rast će biti ostvaren u zavisnosti od toga da li ga institucije podstiču ili podrivaju. Može se konstatovati da je važna što veća zastupljenost inkluzivnih institucija koje doprinose ekonomskim aktivnostima, rastu produktivnosti i ekonomskom napretku. Takve institucije omogućavaju bezbednost privatne svojine, nepristrasan pravni sistem i javne usluge koje omogućavaju ravnopravnost u razmeni i ugovaranju, kao i učešće građana u ekonomskim aktivnostima.

Možemo zaključiti da veća zastupljenost jakih i stabilnih institucija doprinosi i ostvarenju viših stopa privrednog rasta usled uzročno-posledične veze između stabilnih i kvalitetnih institucija u jednoj ekonomiji i njenog dostignutog stepena privrednog rasta koji je melen stopom rasta bruto domaćeg proizvoda. Prema podacima Fiskalnog saveta, privreda Srbije trenutno raste gotovo dva procentna

poena ispod svog potencijala, odnosno nešto iznad tri odsto, umesto potencijalnih pet odsto. Polovina zaostajanja ili jedan procentni poen može da se objasni slabom vladavinom prava i visokom korupcijom, odnosno slabim institucijama. S druge strane, kada se pogledaju međunarodna istraživanja i indeksi koji mere nivo korupcije, vladavinu prava, efikasnost pravosuđa, kvalitet državne administracije i slično, Srbija se uvek nalazi na začelju Evrope, često i daleko ispod drugih zemalja iz regiona kao što su Hrvatska ili Rumunija. Možemo konstatovati da će sa postojećim kvalitetom institucija takav trend rasta biti zastupljen i u budućnosti.

Privredni rast je moguće ostvariti i uz prisustvo ekstraktivnih institucija, ali je reč o rastu koji ne može biti održiv na dug rok. Primjeri takvih zemalja kod kojih prisustvo ekstraktivnih institucija nije ograničavajući faktor rasta su Rusija i Saudijska Arabija. Privredni rast ovih zemalja je baziran na značajnim prirodnim resursima, ali ono što je veoma značajno naglasiti jeste upravo to da je takav rast kratkog daha. Iscrpljivanjem prirodnog bogatstva tih zemalja i neuvođenjem inkluzivnih institucija uslediće značajan pad stopa privrednog rasta.

Izgradnja kvalitetnih institucija, na osnovu navedenog, predstavlja jedan sistemski preobražaj na svim nivoima i jedan potpuno drugačiji pristup u koncepciji strategije privrednog razvoja Srbije. Stoga, neophodno je raditi i na razvijanju svesti u društvu o važnosti, ali i kompleksnosti navedenih promena.

LITERATURA

- Acemoglu Daron. 2009. *Introduction to Modern Economic Growth*. Princeton University Press, Princeton and Oxford, New Jersey and Woodstock Oxfordshire.
- Asemoglu Daron, Robinson Djejms. 2012. *Zašto narodi propadaju - poreklo moći, prosperiteta i siromaštva*. Clio, Beograd.
- Asemoglu Daron, Robinson James. 2010. The Role of Institutions in Growth and Development. *Review of Economics and Institutions*. 1 (2): 1-33. DOI: <http://dx.doi.org/10.5202/rei.v1i2.14>
- Asemoglu Daron, Robinson James, Thaicharoen Yunyong. 2003. Institutional causes, macroeconomic symptoms: volatility, crises and growth. *Journal of Monetary Economics*, 50: 49–123. <https://economics.mit.edu/files/4434>
- Evropska komisija. 2019. *Republika Srbija Izveštaj za 2019. godinu*. Brisel
- Ferguson Nil. 2016. Velika degeneracija, kako se institucije raspadaju i ekonomije propadaju. Biblioteka Posebna Izdanja, Beograd
- Jakopin Edvard. 2018. Privredni rast i institucionalna tranzicija Republike Srbije. *Ekonomske horizonte*, 20(2): 95-108. doi:10.5937/ekonhor1802095J
- Kaufmann Daniel, Kraay Aart, Mastruzzi Massimo. 2010. The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues. *World Bank Policy Research Working Paper* No. 5430. <https://ssrn.com/abstract=1682130>
- Leković Vlastimir. 2015. Institucije potrebne za pokretanje ekonomskog rasta i održivost razvoja. *Institucionalne promene kao determinanta privrednog razvoja Srbije*. Ekonomski fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Kragujevac, 43-63.
- Levy-Carciente Sary. 2019. International Property Rights Index 2019. https://atrpri2017.s3.amazonaws.com/uploads/IPRI_2019_FullReport.pdf
- Nort Daglas. 2003. Institucije, institucionalna promjena i ekomska uspješnost. *Mas-media*. Zagreb.
- Petković Mirjana. 2011. *Organizaciono ponašanje sa menadžmentom ljudskih resursa*. Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd.
- Petrović Pavle, Brčerević Danko, Gligorić Mirjana. 2019. Why is Serbia an Economic Growth Underachiever? *Ekonomika preduzeća* 67 (1-2): 17-33.
- Social Progress Index. 2019. *Executive Summary*. Social Progress Imperative.
- Spithoven Antoon. 2019. Similarities and Dissimilarities between Original Institutional Economics and New Institutional Economics. *Journal of Economic Issues* 53(2): 440-447. DOI 10.1080/00213624.2019.1594532
- Tmušić Marko. Reforma institucija i privredni rast u Republici Srbiji. *Institucionalne promene kao determinanta privrednog razvoja Srbije*. Ekonomski fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Kragujevac, 141-163.
- Tmušić Marko. 2014. Institucionalne osnove novog modela privrednog razvoja Srbije. *Srpska politička misao* 21(46): 287-304.
- Transparency International. 2018. *Corruption Perception Index 2018*. Beograd. <https://www.transparency.org/cpi2018>

Ivana Ostojić

INCLUSIVE AND EXTRACTIVE INSTITUTIONS AS FACTORS OF ECONOMIC GROWTH

Abstract

Stable and high-quality institutions are very important drivers of economic growth. For the economies that have low rates of economic growth, high rates of unemployment, high corruption, where there is no rule of law, while their residents live in poverty, building stable, inclusive institutions can encourage higher-yielding activities. Specifically, geographic location, climatic conditions, cultural characteristics and work ethic of countries were explored, and attempts made to find out why certain societies are poor and do not succeed in achieving economic success. However, institutions are the reason that countries with significant natural resources remain poor and economically underdeveloped, despite the resources that can help them in making progress. Economic institutions create incentives, such as education, savings, investment, innovation, for achieving the economic progress. Political institutions, on the other hand, allow citizens to

control politicians and influence their behavior by determining whether government representatives will be citizens' representatives and represent their interests, or will abuse their position through usurpation of power. The paper analyzes inclusive and extractive institutions and their impact on economic growth and sustainable development. The aim of the paper is to show that institutions and institutional mechanisms as drivers of economic growth are a key factor in explaining differences in economic growth rates between developed and less developed countries. The analysis includes World Governance Indicators (WGI) (with special reference to indicators related to the rule of law and control of corruption), International Property Rights Index (IPRI), Corruption Perceptions Index (CPI) and Social Progress Index (SPI), to explore the quality of the institutions surrounding us and make comparison with other countries in the region, but also the developed countries of the world. Based on this analysis, recommendations will be made for further development and progress of the society.

Keywords: inclusive institutions, extractive institutions, economic growth, rule of law, corruption